

Pratarmė

XX a. viduryje vienas įtakingiausių Bauhauzo mokyklos formuotojų Lászlas Moholy-Nagy'is dizaino procesualumą yra įvardijęs kaip svarbiausią šios kompleksinės veiklos savybių, pabrėždamas, kad dizainas – tai ne tiek profesijos, kiek požiūrio¹ klausimas:

Tai medžiagų ir procesų organizavimas pačiu produktyviausiu, ekonomiškiausiu būdu, sukuriant harmoningą pusiausvyrą tarp visų tam tikrai funkcijai atlikti reikalingų elementų. Tai ne fasadas ar išorė; veikiau tai yra produktų ir institucijų esmė, skvarbi ir visapusiška.²

Dizaino skvarbumas ir kompleksiškumas lėmė, kad šiandien turime tiek daug įvairių dizainerių veiklos krypčių ir formų. Be visiems suprantamų, labiau tradicinių specializacijų (produkto, grafinio dizaino, mados, interjero, meninio arba konceptualaus dizaino), kalbame apie kritinį dizainą, susiduriame su paslaugų dizaino ir atvirojo dizaino poreikiais, nuolat diskutuojame tvarumo temomis. Šiame leidinio numeryje, be jau paminėtų šiuolaikinio dizaino procesų analizės, nagrinėjamos atskirų dizaino sričių – industrinio, grafinio, mados ir konceptualaus dizaino – bei specifinių jų žanrų problemos. Publikuojamų straipsnių tyrimo objektais pasirinkti įvairių istorinių laikotarpių dizaino pavyzdžiai, sukurti lietuvių ir užsienio autorių. Dizaino procesai analizuojami iš skirtingų perspektyvų: dizainerio, gamintojo ir vartotojo, kuriais esame mes visi, tik atliekame skirtingus vaidmenis, pasyvius arba aktyvius.

Pirmoje leidinio dalyje skelbiami moksliniai straipsniai, skirti dizaino istorijos tyrimams ir jų naujausiems atradimams. Daugelyje jų analizuojami Lietuvos sovietinio laikotarpio dizaino procesai, tačiau dažnu atveju atsigręžiama ir į tarpukario tendencijas, o analizuojami pavyzdžiai aptariami tarptautinių tyrimų kontekste. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė nagrinėja „Kauno audinių“ produkcijos menines tendencijas ankstyvuojau

¹ Būtent šis požiūrio supratimas paskatino šiuolaikinio dizaino kritikę Alice Rawsthorn parašyti naujausią knygą *Design as an Attitude* (JRP | Ringier, 2018).

² László Moholy-Nagy, *Vision in Motion* (Chicago: Paul Theobald & Co, 1947), 42.

veiklos laikotarpiu (XX a. 5–7 deš.), daugiausia dėmesio skirdama dizainerių tapatumo paieškoms. Deima Žuklytė-Gasperaitienė pasirinko tirti XX a. 7–8 deš. Lietuvos grafinio dizaino pavyzdžius (plakatus, knygų viršelius ir jų atvartų dizainą), ieškodama psichodelinio meno įtakų. Rasos Dargužaitės straipsnyje aptariami sovietiniu laikotarpiu (1945–1990) masiškai gaminti suvenyriniai ženkleliai, jų plitimo priežastys, funkcijos ir dizaino ypatumai. Rasa Janulevičiūtė pristato iki šiol mažai tyrinėtą lietuvių baldų dizaino autorės Jolantos Bagdzevičienės (g. 1954) kūrybą, aprėpdama du laikotarpius – sovietinį ir atkurtos Lietuvos nepriklausomybės. Penktasis dizaino istorijos tekstas yra skirtas Lietuvoje sovietmečiu veikusiai svarbiai dizaino institucijai – Sąjunginio techninės estetikos mokslinių tyrimų instituto Vilniaus filialui ir jame dirbusiems dizaineriams. Šis straipsnis publikuojamas anglų kalba, nes jo autorė – estų dizaino tyrėja Triin Jerlei, kelerius metus dirbusi Vilniaus universiteto Kauno fakultete pagal Lietuvos mokslų tarybos podoktorantūros stažuotčių programą ir stažuotės metu ištyrusi Rusijos valstybiniame ekonomikos archyve saugomus dokumentus, susijusius su Vilniaus filialo veikla. Čia vartojamas rusų kalbos trumpinys VNIITE, nes būtent jis labiausiai pažįstamas angliakalbiams šios srities tyrėjams.

Antroje leidinio dalyje publikuojami tekstai, parašyti dizainerių praktikų, kurie dizaino procesus analizuoja remdamiesi ne tik teorinėmis priemonėmis, bet pirmiausia pasitelkdami savo kaip praktikų tyrėjų patirtis, įžvalgas ir nuojautas. Justinas Dadonas pristato „pasidaryk pats“ judėjimo evoliuciją, savo tyrime pateikdamas ne tik istorinius pavyzdžius, bet kalbėdamas ir apie ateities scenarijus, kuriuose naujas galias, kartu ir atsakomybes, įgaus dizaineriai, vartotojai ir bendruomenės. Vytautas Gečas nagrinėja industrinio ir kritinio dizaino sankirtas: kaip šios praktikos formavosi istoriškai, kuo jos skiriasi ir kaip yra susijusios viena su kita. Sigitas Gužauskas aptaria sparčiai besivystantį vizualinės komunikacijos dizaino žanrą – infografiką, jai būdingus kūrybinius metodus ir praktikas. Liucija Kvašytė, rašydama apie jai, kaip mados dizaino tyrėjai, aktualius procesus, pasitelkia pabaigos teorijas kaip būdą nuolatos permąstyti mūsų santykių su mada, taip skatindama dizainerio ir vartotojo sąmoningumą mados kūrybos ir vartojimo klausimais. Dizainerė Marija Puipaitė atsigręžia 400–500 metų

atgal, į Naujuosius laikus, ieškodama paralelių ir sankirtų tiriant šiuolaikines kūno ir dizaino sampratas, taip siekdama praplėsti šiuolaikinių dizaino praktikų patirtis. Rūta Mickienė savo tyrimu peržengia vizualių menų ribas pasitelkdama intermedialumo prieigą ir analizuodama ne tik grafinio dizaino pavyzdžius, bet taip pat kompozitorių modernistų partitūras, tokiu būdu atskleisdama glaudžias garso ir vaizdo sąsajas.

Šis numeris yra dedikuojamas Vilniaus dailės akademijos Dizaino katedros 60-mečio jubiliejui, prisimenant 1961 m. datą, kai profesoriaus Felikso Daukanto (1915–1995) iniciatyva buvo įkurta Pramonės gaminių meno konstravimo katedra. Todėl norisi pacituoti vieno iš šios katedros ilgamečių dėstytojų Algimanto Bielskio (g. 1937), pirmojo to meto diplomuoto pramoninio dizaino specialisto, 1964 m. baigusio Leningrado aukštąjį Veros Muchinos pramoninės dailės institutą ir sukūrusio kibernetinę simbolių sistemos teoriją, mintis apie procesų svarbą:

Mano manymu, niekas pasaulyje neegzistuoja, kaip tiktai procesai. Viskas yra procesai, procesai, procesai. Ir procesus mes turime pažinti, procesus mes turime projektuoti ir tik per procesus mes galime suprasti, kaip reikia kurti kurią nors iš procesų sistemų, kurią žmonės įprastai vadina daiktais arba įrenginiais, arba dar koku nors kitu daiktiniu pavadinimu.³

O pabaigai – šiuolaikinio dizaino tyrėjo Vytauto Gečo beveik manifestinė citata iš leidinyje publikuojamo teksto: „Dizainas turi būti iškalbingesnis, o ne slėpti jį lydinčius procesus. O šiuolaikinis dizaineris turi ne tik kurti daiktus, bet ir apie juos komunikuoti. Tiek tiesiogine prasme, tiek perkeltine įterpdamas daikto istoriją į jį patį.“

Karolina Jakaitė

3 2016 m. birželio 3 d. „Dizaino fondo interviu“ su Algimantu Bielskiu, kalbino Karolina Jakaitė, Šarūnas Šlektavičius ir Gintautė Žemaitytė, www.dizainofondas.lt.

Foreword

In the middle of the 20th century, one of the leading figures of the Bauhaus school, László Moholy-Nagy, referred to the processuality of design as the most important quality of this complex activity, emphasizing that designing is not a profession but an attitude:¹

It is the organization of materials and processes in the most productive, economic way, in a harmonious balance of all elements necessary for a certain function. It is not a matter of façade, of mere external appearance; rather it is the essence of products and institutions, penetrating and comprehensive.²

As a result of the penetrating and comprehensive nature of design, today we have so many trends and forms of designing activity. In addition to generally accessible and more traditional specializations (product and graphic design, fashion, interior, artistic or conceptual design), we also speak about critical design, a need for service design and open design, and the subject of sustainability is high on the agenda. In this volume of AAV, besides the analysis of the already mentioned processes of contemporary design, problems of separate design fields – industrial, graphic, fashion and conceptual design – and their specific genres are addressed. The objects of research of the published articles are design examples from various historical periods created by both Lithuanian and international designers. Design processes are analyzed from the different perspectives of a designer, a producer, and a consumer – a group to which we all belong but take different roles, passive or active.

The first part of the publication includes scholarly articles devoted to the research of design history and its latest discoveries. Many of them analyze the processes of Soviet Lithuanian design with frequent references to interwar trends, and examples are discussed in the context of international research. Lijana Šatavičiūtė-Natalevičienė explores the artistic tendencies of the production of the Kauno audiniai factory during the early period of its

¹ This particular understanding of attitudinalism in design inspired the famous contemporary design critic Alice Rawsthorn to write her latest book *Design as an Attitude* (JRP | Ringier, 2018).

² László Moholy-Nagy, *Vision in Motion* (Chicago: Paul Theobald & Co, 1947), 42.

operation (1940s–1960s), mostly focusing on the designers' search for identity. The object of Deima Žuklytė-Gasperaitienė's research is examples of Lithuanian graphic design of the 1960s–1970s (posters, book covers and dust jackets) from the viewpoint of the impact of psychedelic art. In her article, Rasa Dargužaitė discusses mass-produced souvenir badges of the Soviet period (1945–1990), the reasons of their popularity, their functions and design features. Rasa Janulevičiūtė presents the so-far little researched work of the Lithuanian furniture designer Jolanta Bagdzevičienė (b. 1954), spanning two periods – Soviet and that of restored independence. The fifth text on design history is devoted to an important design institution that operated in Lithuania in the Soviet period – the Vilnius branch of the All-Union Institute of Scientific Research of Industrial Design – and the designers who worked there. The author of this article published in English is the Estonian design researcher Triin Jerlei, who worked for several years in the Kaunas Faculty of Vilnius University under the postdoctoral fellowship programme of the Research Council of Lithuania and during that time analyzed the documents related to the activity of the VNIITE Vilnius branch held in the Russian State Archive of Economics. In the article, the Russian abbreviation VNIITE is used, as it is best familiar to English-speaking researchers of this field.

The second part of the publication includes texts written by practicing designers who analyze design processes referring not only to theoretical approaches, but also, and above all, by relying on their practitioner's and researcher's experience, insights and sensibilities. Justinas Dadonas presents the evolution of the do-it-yourself movement and not only gives historical examples, but also speaks about the future scenarios, in which designers, consumers and communities will be invested with new powers and responsibilities. Vytautas Gečas explores the intersections of industrial and critical design, and discusses the historical formation of these practices and how they are different and interrelated. Sigitas Gužauskas addresses the rapidly developing genre of visual communication design – infographics, its characteristic creative methods and practices. Liucija Kvašytė, writing about the processes that she finds relevant as a researcher of fashion design, uses the End of Art theory as a means to constantly rethink our relation to

fashion, thus raising the awareness of designers and consumers on the issues of creative fashion and consumption. In her research on the contemporary concepts of the body and design, the designer Marija Puipaitė looks back to the Early Modern period 400–500 years ago, searching for parallels and intersections and thus aiming to expand the experience of contemporary design practices. In her research, Rūta Mickienė transcends the boundaries of visual arts, referring to the intermediality approach and analyzing not only examples of graphic design, but also sound scores by modernist composers, in this way revealing a close link between sound and image.

This volume is dedicated to the 60th anniversary of the Design Department of the Vilnius Academy of Arts, remembering the year 1961 when the Department of Artistic Construction of Industrial Products was founded on the initiative of Professor Feliksas Daukantas (1915–1995). It would be befitting to quote the thoughts on the importance of processes by one of the long-time teachers of this department, Algimantas Bielskis (b. 1937), the first licenced specialist in industrial design in Lithuania, who graduated from the Leningrad Vera Mukhina Industrial Art Institute in 1964 and created a cybernetic theory of the system of symbols:

In my opinion, there is nothing in the world other than processes. Everything is processes, processes, processes. And we must get to know processes, we must project processes, and it is only through processes that we can understand how to design any processual systems which people usually call objects or appliances or by some other object-related name.³

To finish, here is an almost manifesto quote by the contemporary design researcher Vytautas Gečas from his text in this publication: “Design should aim to be more eloquent rather than try to conceal the accompanying processes. A contemporary designer should not only make objects, but also communicate these objects. Both literally and figuratively, by inserting the history of the object into it”.

Karolina Jakaitė

³ Interview of the Design Foundation with Algimantas Bielskis, June 3, 2016, interviewed by Karolina Jakaitė, Šarūnas Šlektavičius and Gintautė Žemaitytė, www.dizainofondas.lt.